

فضای سبز

با تأکید بر پدافند غیرعامل شهر تهران

www.ketab.ir

عنوان و نام پدیدآور : فضای سبز

مشخصات نشر : تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۹۴

مشخصات ظاهری : ۹۰ ص. : مصور (رنگی)، جدول

شابک : 978-964-211-236-4

وضعیت فهرست‌نویسی : فبیای مختصر

یادداشت : فهرست‌نویسی کامل این اثر در نشانی <http://opac.nlai.ir> قابل دسترسی

است

شماره افزوده : سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح

شماره کتابشناسی ملی : ۲۸۶۶۵۵۲

سازمان جغرافیایی

شابک 978-964-9-211-236-4 ۹۷۸-۹۶۴-۹-۲۱۱-۲۳۶

عنوان: فضای سبز (با تأکید بر پدافند غیر مسلح شهر تهران)

تهیه کننده: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح - مراکز مطالعات و اکتشافات جغرافیایی

* نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۵

* شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

* ناشر: انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح

* قیمت: ۱۰۰۰۰۰ ریال

* حروفچینی، لیتوگرافی، چاپ و صحافی: انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح

مراکز پخش:

* فروشگاه شماره ۱: «کتابفروشی سپهر»، نمایشگاه و مرکز فروش انتشارات سازمان جغرافیایی، خیابان

دکتر شریعتی، خیابان معلم.

* فروشگاه شماره ۲: «کتابفروشی وصال»، نمایشگاه و فروشگاه شماره دو انتشارات سازمان جغرافیایی،

خیابان وصال شیرازی، جنب دانشکده جغرافیای دانشگاه تهران.

Web Sit: WWW.NGOIRAN.ir

E-Mail: NGOIRAN84@yahoo.com

فهرست مطالب

۱	فصل اول: تعاریف و مفاهیم پایه فضای سبز
۱	۱-۱ - تعاریف فضای سبز شهری
۱	۱-۱-۱ - فضای سبز از دیدگاه‌های مختلف
۲	۱-۲ - انواع فضاهای سبز
۲	۱-۱-۲-۱ - ضلع سبز عمومی
۴	۲-۱-۲-۱ - فضاهای سبز نیمه عمومی
۴	۳-۱-۲-۱ - فضاهای سبز زیبایی
۴	۳-۱ - تاریخچه فضای سبز
۴	۱-۳-۱ - تاریخچه فضای سبز در ایران
۵	۲-۳-۱ - تاریخچه فضای سبز در ایران
۷	۴-۱ - اهداف فضای سبز شهری
۷	۵-۱ - اهمیت و ضرورت فضای سبز
۸	۱-۵-۱ - کاهش آلودگی هوا
۸	۲-۵-۱ - کاهش آلودگی صوتی
۸	۳-۵-۱ - تأثیرات اقلیمی
۸	۴-۵-۱ - فضای سبز به عنوان بادشکن
۸	۵-۵-۱ - خلق زیبایی
۹	۶-۵-۱ - کنترل بصری فضا
۹	۷-۵-۱ - کارکردهای دیگر
۹	۶-۱ - عملکردهای فضای سبز
۹	۱-۶-۱ - کارکرد زیست محیطی
۱۰	۲-۶-۱ - کارکرد روانی
۱۰	۳-۶-۱ - کارکرد فضای سبز در تقویت ارزش‌های فرهنگی
۱۱	۴-۶-۱ - عملکردهای اجتماعی فضای سبز

۱۲	۷-۱ - مفهوم و طبقه‌بندی فضای سبز پهنه‌ای
۱۲	۱-۷-۱ - تعریف بوستان‌ها
۱۳	۱-۷-۱-۱ - انواع بوستان‌ها
۱۴	۲-۷-۱-۲ - طبقه‌بندی بوستان‌ها براساس هویت
۱۴	۳-۷-۱-۳ - طبقه‌بندی بوستان‌ها براساس اهمیت، مقیاس و حوزه‌ی نفوذ
۲۰	۴-۷-۱-۴ - طبقه‌بندی بوستان‌ها براساس عملکرد
۲۳	۲-۷-۲ - تعیین مراحل و فازهای مختلف تهیه طرح بوستان‌سازی
۲۴	۸-۱ - اغ
۲۵	۱-۱ - مساهای سبز خطی
۲۵	۱-۹-۱ - کم بدمای سبز
۲۵	۲-۹-۱ - فضای سبز
۲۵	۳-۹-۱ - میادین
۲۶	۴-۹-۱ - فضای سبز گزدها
۲۶	۵-۹-۱ - بام‌های سبز
۲۸	۶-۹-۱ - دیواره‌های سبز
۳۱	فصل دوم: برنامه‌ریزی فضای سبز
۳۱	۱-۲ - اصول و مبانی برنامه‌ریزی فضای سبز
۳۲	۲-۲ - ضرورت به کارگیری برنامه‌ریزی در فضای سبز
۳۵	۳-۲ - فرآیند برنامه‌ریزی در فضای سبز
۳۷	۴-۲ - جایگاه کاربری فضای سبز در برنامه‌ریزی شهری
۳۸	۵-۲ - معیارهای برنامه‌ریزی فضای سبز شهری
۳۸	۱-۵-۲ - معیارهای کمی فضای سبز شهری (سرانه استاندارد فضای سبز)
۴۱	۲-۵-۲ - معیارهای محیطی
۴۱	۳-۵-۲ - معیارهای مکانیابی فضای سبز شهری
۴۳	۶-۲ - فضای سبز شهری و نقش آن در پایداری شهر
۴۳	۷-۲ - قوانین مرتبط با فضای سبز
۴۷	۸-۲ - بوستان در برنامه‌ریزی فضای سبز

۴۷	۹-۲- تشکیلات و تأسیسات در بوستان‌های شهری
۴۷	۱-۹-۲- تشکیلات اداری
۴۷	۲-۹-۲- تشکیلات ساختمانی
۴۹	۳-۹-۲- تأسیسات ساختمانی بوستان‌ها
۵۰	۴-۹-۲- تشکیلات تزئیناتی بوستان شهری
۵۳	۵-۹-۲- تشکیلات رفاهی و تفریحی در بوستان شهری
۵۴	۶-۹-۲- مصالح ساختمانی در بوستان‌های شهری
۵۶	۱۰-۲- نور در بوستان‌های شهری
۵۷	۱۱-۲- ایمنی در بوستان‌های شهری
۵۸	۱۲-۲- مکان‌یابی بوستان‌های شهری
۵۹	۱۳-۲- ماهیت عملکردی بوستان‌ها
۵۹	۱-۱۳-۲- عوامل تعیین‌کننده هم‌ترازی‌های سازگار و ناسازگار بین کاربری‌های شهری
۵۹	۱-۱-۱۳-۲- ماتریس سازگاری
۶۳	۲-۱-۱۳-۲- ماتریس مطلوبیت
۶۴	۱۴-۲- ضوابط طراحی فضای سبز
۶۴	۱۵-۲- پدافند غیر عامل و بوستان‌های شهری
۶۵	۱-۱۵-۲- آسیب‌شناسی فضاهای باز شهری
۶۵	۲-۱۵-۲- اصول طراحی فضای باز در بوستان‌ها با رویکرد دوفازی
۷۱	فصل سوم: معرفی شهر تهران
۷۱	۱-۳- تاریخچه تهران
۷۴	۲-۳- شرایط اقلیمی
۷۵	۳-۳- جغرافیای طبیعی تهران
۷۵	۴-۳- موقعیت جغرافیایی
۷۵	۱-۴-۳- طول و عرض جغرافیایی
۷۶	۲-۴-۳- ارتفاع از سطح دریا
۷۶	۳-۴-۳- شیب زمین
۷۶	۵-۳- جغرافیای انسانی

۷۶	۳-۵-۱- جمعیت
۷۶	۳-۵-۲- نژاد
۷۶	۳-۵-۳- زبان
۷۷	۳-۵-۴- مذهب
۷۹	فصل چهارم: فضای سبز در تهران
۸۰	۴-۱- اثرات توسعه شهری بر فضای سبز شهر تهران
۸۱	۴-۲- روند توسعه فضای سبز شهر تهران
۸۱	۴-۳- ارزیابی کمبود فضای سبز در مناطق شهرداری تهران
۸۷	۴-۱- نتیجه‌گیری و جمع‌بندی
۸۸	منابع

پیشگفتار

در طول تاریخ، بشر همواره با پدیده‌ای به نام جنگ‌افروزی مواجه بوده است، طوری که به جرات می‌توان گفت نقطه‌ای در کره خاکی یافت نمی‌شود که یک بار طعم جنگ را نچشیده باشد. بدین منظور بشر همواره به دنبال تمهیداتی برای دفاع از خود بوده و یکی از گزینه‌های هوشمندانه دفاع را، دفاع غیرعامل می‌داند. توجه به طراحی اصولی فضاهای باز بر مبنای اندیشه‌های دفاعی توسط طراحی شهرسازی و ضابطین قوانین شهرسازی باعث بالا رفتن ضریب ایمنی این فضاها و کاهش صدمات و خسارات طبیعی شده، از این رو با استفاده از عناصر معماری و اصول پدافند غیرعامل می‌توان این آسیب‌ها را به حداقل ممکن کاهش داد. رستانها نیز به عنوان نمونه فضای باز شهری از این قاعده مستثنی نیستند. این فضاها با استفاده از اجزاء مکانی به گونه‌ای برنامه‌ریزی شوند که اولاً نزدیک به مناطق پرجمعیت شهری داده و از طریق دیگر ارتباط مناسبی به لحاظ دسترسی‌ها به منظور استفاده به عنوان مکان‌های تجمع مصدومین و آسیب‌دیدگان از حملات دشمن و یا حوادث طبیعی داشته باشند. در این مواقع می‌توان از این فضاهای وسیع به عنوان پناهگاه‌های موقت جهت اسکان و یا برپایی کپه‌های امداد استفاده نمود.

با طراحی مناسب فضای سبز - ایجاد در ترسب‌های عمده داخلی به محوطه که در مواقع لزوم قابلیت حرکت ماشین را داشته باشد، استفاده از عوارض زمین در جهت ایجاد محیط امن داخلی و قابل دفاع در مواقع حمله، استفاده از رختانی مانند چنار و ... که قابلیت ایجاد حصارهای طبیعی در اطراف جهت ایجاد مانع بصری و فیزیکی (در مواقع اصابت گلوله و ایجاد ترکش) جهت پناه گرفتن در محیط امن - می‌توان به استناد ردهایی از منظر نظامی دست یافت.

گسترش شهرنشینی و افزایش جمعیت در کلان شهر تهران به ویژه در سال‌های اخیر باعث بالا رفتن ارزش زمین و استفاده حداکثر از زمین جهت ساخت و ساز شده که این خود زمینه‌ساز از بین رفتن فضاهای سبز درون شهری و تغییر کاربری اینگونه اراضی است. این مقوله علاوه بر اهمیت نظامی، دارای ابعاد زیست محیطی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و کالبدی می‌باشد، چرا که تامین سرانه مطلوب فضای سبز و پارک‌های درون شهری و مکانیابی بهینه آن به منظور سهولت دسترسی در سطوح مختلف شهری با توجه

به کارکرد آن در متابولیسم شهری امری حیاتی است. از این رو، فضاهای سبز به عنوان نوعی از سطوح کاربری زمین شهری با پوشش گیاهی انسان ساخت که هم واجد بازدهی اجتماعی و هم واجد بازدهی اکولوژیکی می‌باشند، از جمله کاربری‌های مورد نیاز هر جامعه شهری است. علاوه بر این، به واسطه حوزه نفوذ بالای جمعیتی و پرتردد بودن این کاربری‌ها و استفاده از عناصر و مبلمان در آن‌ها می‌توانند در امداد رسانی به عابرین پیاده و افراد ساکن در منطقه تحت نفوذ نقش ویژه‌ای را ایفا کنند که این نقش می‌تواند شامل احداث فضای امن و به کارگیری مبلمان و عناصر با رویکرد دفاعی در این فضاها باشد.

سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح با تلاش بی‌وقفه کارکنان متعهد خود طی سال‌های اخیر ترسسته است مجموعه عظیم جغرافیایی جمهوری اسلامی ایران را تحت طرح‌های مختلف جغرافیایی به‌شمار نماید. به دنبال استقبال چشمگیر کارشناسان و متخصصان نیروهای مسلح است. حققان و دانشجویان رشته‌های علوم جغرافیایی از مجموعه‌های منتشر شده این سازمان موجب شد تا پروژه‌های جغرافیایی دیگر را در دستور کار خود قرار دهد.

حال با توجه به نقش واهست فضاهای سبز و بوستان‌های شهری در برنامه‌ریزی‌های دفاعی - امنیتی و پدافند غیرعامل شهری در شهر تهران، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح را بر آن داشت تا ضمن مطالعه وضعیت فضاهای سبز و بوستان‌های موجود به بررسی کمبودها در مناطق مختلف شهر تهران تحت کتاب «توان فضای سبز شهر تهران» بپردازد.

در پایان لازم می‌دانم ضمن سپاس از درگاه باری تعالی، کار رئیس و کارشناسان محترم مرکز مطالعات و اکتشافات جغرافیایی آقایان دکتر علیرضا جاسی سمنانی، سیروس نبیونی، بدالله آرام و سرکار خانم زینب قربانی که در تهیه و تدوین این اثر همکاری داشته‌اند و همکاران هنرمندی که در چاپ و انتشار نهایی کتاب در این مجموعه تلاش بی‌شائبه‌ای داشته‌اند تشکر و قدردانی نموده و توفیق آنان را از درگاه خداوند متعال مسئله می‌نمایم.

رئیس سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح

سرتیپ دوم پاسدار دکتر مهدی مدیری

مقدمه

عبارت فضای سبز، کمتر از نیم قرن است که در فرهنگ و ادبیات شهرسازی جهان، از جایگاه خاصی برخوردار شده است. این عبارت، معانی و مفاهیم متعدد و وسیعی را در بر می گیرد. مهندسین مشاور عمران تعریف پیشنهادی زیر را از فضای سبز ارائه داده است: فضای سبز شهری، بخشی از فضاهای باز شهری است که عرصه های طبیعی یا مصنوعی آن، تحت استقرار درختان، درختچه ها، گل ها، چمن ها و سایر گیاهانی است که براساس نظارت و مدیریت انسان، با در نظر گرفتن ضوابط، قوانین و تخصص های مرتبط به آن، برای بهبود شرایط زیستی، زیستگاهی و رفاهی شهروندان و مراکز جمعیتی غیروستایی، حفظ، نگهداری و یا احداث می شوند (مجنوبیان، ۱۳۷۴). البته، هنگامی که فضای سبز در کالبد و ساختار شهری قرار می گیرد، به بخشی از سلسله مراتب حاکم بر زندگی شهری گرایش پیدا می کند و به هقیقتهای متفاوتی در سطح شهر تقسیم می شود که هر کدام می توانند براساس نیازها و شرایط استانی کنندگان آن، ضوابط و معیارهای جداگانه ای داشته باشند.

فضاهای سبز، به دو دسته ی پهنه های سطحی تقسیم می شوند: فضاهای سبز پهنه ای، فضاهایی هستند که در نقشه های شهر نیز، به عنوان لکه های سبز دیده می شوند و فضاهای سبز خطی، به فضاهایی اطلاق می شوند که متناسب با بویست ظرفیت جا به جا شدگی شهرها و گذرگاه ها مورد توجه قرار می گیرند؛ به طوری که ممکن است در نقشه های شهری نیز، هم دیده نشوند؛ هر چند نقش بسیار مهمی را در کنترل مسایل زیست محیطی و کالبدی شهر بر عهده دارند. از آن جا که کلیه ی فضاهای سبز خطی، در مالکیت عموم مردم قرار دارند، بنابراین، تقسیم بندی براساس مالکیت، فقط در مورد فضاهای سبز پهنه ای اعمال می شود. اماکنی مانند پارک ها که منطبق بر فضاهای سبز عمومی به شمار می آیند، از لحاظ عملکرد، هویت و مقیاس، در دسته بندی های دیگری قرار می گیرند. آنچه که در این تحقیق از فضاهای سبز مورد نظر است، شامل بوستان ها به عنوان فضای سبز عمومی با توجه به نقش و اهمیت اجتماعی، زیست محیطی و ... آن می باشد که برحسب مورد شهر تهران مورد مطالعه قرار گرفته است.